

NOVE CRKVENE PRILIKE – IZAZOV REDOVNIŠTVU

Jakov MAMIĆ, OCD, Zagreb

Sažetak

Ovaj teološki rad istražuje kako *vjerništvo* kao konstanta Crkve i *redovništvo* kao transcendentno njezino sada, po djelomičnoj dohvatljivosti božanskoga koje se krije u evanđeoskim savjetima kao kristoliko življenoj stvarnosti milosti, jesu novost Crkve pred samom sobom. Ova spoznaja Crkve o sebi dovodi do revalorizacije svojih mogućnosti i svoje poslanosti. Budi dinamizam vjere i nade kako bi oživotvorila ukupnu ljubav. Crkva se smije radovati zbog same sebe, gojiti i svjedočiti zahvalnost kao oblik nazočnosti u svijetu.

Crkva sa svojim darom redovništva nalazi se suočena s *novim prilikama* u društvu. Ona je u rađanju tih novih prilika svakako sudjelovala, iako ih sustavno nije tvorila. U svojoj sastavnici redovništva, Crkva se nalazi pred zadatkom da dade evangelizacijske odgovore na izazove *postojećih* novih prilika. U tom evangelizacijskom radu redovništvo će se, s jedne strane, usredotočiti na ozdravljivanje duhovnog ozračja ovih prostora promičući, snagom evanđeoskog radikalizma, otkrivanje izvornosti stvorenoga, ukazujući na prioritet čovjeka, stvarajući duh i strukture solidarnosti protiv interesa, praksu dijaloga kao stila suživota sa svima različitim nasuprot mržnji, tvoriti ozračje mira nasuprot opciji oružja. S druge strane, redovništvo je pozvano suočiti se sa izazovima *nadolazeće* novosti. Ona je gotovo identična već postojećem stanju Zapadne Europe s naznakama vidne dekadencije svetoga, moralnoga, vrednota duha, transcendencije čovjeka, padom duhovnih zvanja. Odgovori na ove izazove trebaju biti teološki utemeljeni, karizmatički dosljedni, kulturološki prikladni, eklezijalno svrsishodni i opravdani. Područja su brojna i zahtijevaju duhovno odrasle i stručno osposobljene ljude: osobe vjere, znanja, kulture; ljubitelje ovoga vremena, ove povijesti spasenja i vrednota što ih ovo vrijeme stvara; privržene čovjekoljupce. Bit će to djelo stvaranja prostora za Boga i za čovjeka u povijesti te mogućnost njihova partnerskog susreta i djela.

Gljučne riječi: krštenje; evanđeoski savjeti; vjerništvo i redovništvo; demokracija; evangelizacija; solidarnost; dijalog; mir; karizma; svijet.

Uvod

Naš pristup istraživanju novih crkvenih prilika kao izazovu redovništvu ima dva komplementarna gledišta: dok *prvi* usredotočuje našu pozornost na viđenje Crkve u njezinoj novosti i otkrivanje unutar nje same jednog njezina transcendentnog ili eshatološkog sada (redovništvo) kao spasenjskog (milosnog) čimbenika za *Crkvu* (zajednica u procesu spasenja), dotle *drugi* istražuje kako ovo transcen-

dentno, eshatološko sada Crkve mora postati čimbenikom *spasenja novoga vremena* i navještaja novom vremenu: novog društvenopolitičkog ustroja, novih međuljudskih i gospodarskih odnosa, novih institucionaliziranih oblika življenja i promicanja vrednota, novosti vremena i prilika u kojima je Crkva u Hrvatskoj pozvana biti i djelovati.

Kategorija Novoga Naroda Božjega sa svojom konstituentom *vjerništva* koje se radikalno izriče kroz ustroj života utemeljen na evandeoskim savjetima, jest posve nova prilika Crkve, a nju teologija o Crkvi još mora koncilski eklezijalno domisliti. Bez jasnog teološkog motrišta ne možemo dokučiti nutarnju sržnost Crkve, niti zamijetiti da u njoj postoje *tenzije* prema nečemu što je tek u znakovima ovdje nazočno. Te tenzije jesu konstanta Crkve i Krist ih je htio pohraniti u trostruki odnos evandeoskih savjeta koji, i strukturalno, izriču svu radikalnost krsne pretvorbe.

Jasno je da bez ovoga ontološkog naboja (ako krštenje tvori novoga čovjeka) redovništvo nema svoj soteriološki smisao. A ako ono postoji kao oblik očitovanja nutarnjih tenzija Crkve prema onostranome, onda ga valja razumjeti, prihvatiti, čuvati i promicati u Crkvi. Stoga je razložno osobito u ovom dosta složenom trenutku Crkve govoriti i o toj njezinoj novosti za nju i za svijet.

I. Crkva sada u sebi i u svojem djelovanju – kao novost

Objektivan promatrač lako uočava da je Crkva našega podneblja i ovoga vremena, i nakon Drugog vatikanskog sabora i drugih relevantnih crkvenih događaja (npr. održane četiri biskupske sinode), u jednom svojem ustrojstveno-posledničkom segmentu *gotovo nedodirnutu*: i to u svojoj strukturi, u svojem pastoralnom planiranju, u svojim temeljnim oblicima evangelizacije i katehizacije, u svojem stilu života, u svojem slavljenju otajstava vjere, u svojem teološko-pastoralnom izričaju i u svojem karitativnom djelovanju. S toga stajališta gledano, čini se da je suvišno govoriti o »novim crkvenim prilikama«.

S druge strane, zbili su se događaji i učinili pomaci na planu opće crkve i njezina učiteljstva: Drugi vatikanski sabor, biskupske sinode, enciklike, uspostava operativnih organizama u pastoralnoj brizi crkve, i dr. Važno je stoga istražiti zadanu nam stvarnost kako bismo uočili posljedične učinke ovih zbivanja na našu mjesnu crkvu i kako ne bismo podlegli paušalnim procjenama i apriornim zaključcima i na planu crkve u Hrvatskoj.

1/1. Novost u koncilskom govoru o Crkvi s obzirom na redovništvo

Polazeći od egzistencijalnog segmenta stvarnosti naše Crkve, tj. od njezina individualnog i komunitarnog *vjerničkog življenja* otajstva nje same u našoj stvarnoj povijesti, osobito kao zajednice vjere koja se pouzdaje u svoga Gospodi-

na te s njime strpljivo, ponizno i snagom križa gradi, nalazimo valjanih teoloških razloga za govor o »novim crkvenim prilikama«.

Da bismo nekako razumjeli narav i doseg tih *novih crkvenih* prilika, valja posegnuti za naukom Drugog vatikanskog sabora o Crkvi kao »sazivu vjerujućih u Krista«,¹ »narodu okupljenom u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga«.² U tom eklezijalno-kristološkom i eklezijalno-trinitarnom okupu otkrivamo misterij i dinamizam novosti Crkve. Tu nalazimo *tajnu* i ona stoji iza svega vidljivoga u Crkvi: iza mnoštva, iza struktura, iza sakramentalnih znakova, iza obreda, iza svega provizornoga.

Odmah valja uočiti teološku posljedicu te koncilske postavke, ne samo glede Crkve u njezinoj općenitosti, nego osobito u odnosu na redovništvo: ne bi bila ispravna ona ekleziologija koja u svojem temeljnom, dakle teološkopravnom i pastoralnom promatranju Crkve, ne bi polazila od stvarnosti Crkve kao Naroda koji je, i u svojim funkcijama, definiran *vjerništvom* kao eshatološkim nabojem, tj. *milosnošću* kao konstitutentom njezine stvarnosti: Jer oni koji *vjeruju* u Krista, budući da su *ponovno* rođeni ne iz raspadljivoga sjemena, nego iz neraspadljivoga po riječi živoga Boga (usp. I Pt 1,23), ne iz tijela, nego iz vode i Duha Svetoga (usp. Iv 3,5–6), čine napokon »izabrani Narod, kraljevsko svećenstvo, *sveti* narod, puk koji pripada Bogu ...«.³

Koncilska postavka jasno promatra redovništvo kao *karizmatiku* (milosnu) stvarnost crkve (darom je nastala) i ujedno kao karizmatički izričaj Crkve (darom djeluje): »Sve ono što je bilo rečeno o Božjem Narodu jednako (je) upravljeno laicima, *redovnicima* i svećenstvu«.⁴ Narod, dakle, rođen darom vjere da bi bio zov na vjeru.

Teologija o Crkvi mora jasnije elaborirati temeljnu postavku na kojoj crkva počiva kao novost, kako je upravo *crkvo(vj)erništvo bazičan* element koji konstituira i osmišljuje i same uloge u Crkvi: one su uvijek u funkciji Crkve-vjernice i putnice. Teološki napor Koncila izričito ide za tim da se strukturalna stvarnost Crkve (uloge) tako uspostavi da izriče milosnu stvarnost Crkve *za Crkvu* i *za svijet*: »Poslužujte jedan drugoga, svaki onim darom koji je primio« (I Pt 4,10). To će crkvo(vj)erništvo sveti Ciprijan nazvati »sakramentom spasonosnog jedinstva«.⁵

Apostolska konstitucija *Sacrae disciplinae leges* kojom papa Ivan Pavao II. proglašava Zakonik kanonskog prava, kaže: »Svrha Zakonika nije da *nadomjesti*

¹ Usp. LG 2.

² Usp. LG 4.

³ Usp. LG 9.

⁴ Usp. LG 30.

⁵ Usp. LG 14. koja navodi sv. Ciprijana, *Epist.* 69,6: *PL* 3, 1142 B: *Hartel* 3 B, str. 754: »inseparabile unitatis sacramentum«.

vjeru, milost, karizme, a posebno ne ljubav u životu Crkve ili vjernika. Naprotiv, svrha je Zakonika da stvori takvo uređenje u crkvenom društvu koje, dajući *prvenstvo* ljubavi, milosti i karizmama, istodobno olakšava njihov uređeni razvoj u životu crkvenog društva i pojedinaca koji mu pripadaju».⁶

1/2. Koncilski govor o redovništvu: redovničko posvećenje – novost Crkve

Poglavlje VI. Dogmatske konstitucije o Crkvi, *Lumen Gentium*, govori o redovnicima. To poglavlje pretpostavlja nauk Koncila izložen u IV. poglavlju iste Konstitucije o laikatu kao o bitnoj sastavnici Novoga Naroda Božjega,⁷ i kao participantu redovničkog poziva u smislu uprisutnjene eshatološke dimenzije Crkve.

Po svojem redakcijskom smještaju govor o redovništvu smješta se između V. poglavlja koje govori o »Općem pozivu na svetost u Crkvi«, i VII. poglavlja o »Eshatološkom značenju putujuće Crkve i njezinom sjedinjenju s nebeskom Crkvom«. Ovakav smještaj poglavlja o redovnicima teološki je domišljen i eklezijalno opravdan te će se njegova opravdanost pokazati jasnije iz našeg daljnjeg izlaganja.

Redovništvo po evanđeoskim savjetima, kao okosnici svojega kristološkog identiteta, utjelovljuje *najradikalniju novost* evanđeoskog navještaja i oživotvorenja Crkve te ono, kao kristolika novost Crkve, jest *kritički* izazov ovom vremenu.

Sržni element Crkve koji u sebi sadrži pozvanost svih ljudi na svetost i posvećenu (eshatološku) budućnost Crkve, jesu evanđeoski savjeti; a oživotvorenje te božanske dimenzije poziva i eshatološkog naboja Crkve u vremenu jest redovništvo. Kao *oživotvoreno* evanđelje redovništvo se smješta i u strukturalnu, ulogovnu (iako ne hijerarhijsku), kategoriju Crkve i zadobiva težinu njezine *znakovne* stvarnosti: »Stoga je prihvaćanje redovničkih savjeta kao lozinka koja može i mora uspješno *privlačiti* sve članove Crkve da revno ispunjavaju dužnosti kršćanskog zvanja. Budući da Božji Narod nema ovdje stalnoga grada, nego traži buduću, to redovnički stalež koji svoje sljedbenike više izbjavlja od zemaljskih briga bolje pokazuje svim vjernicima već i na ovom svijetu *nazočna nebeska dobra* i bolje svjedoči o novom i vječnom životu koji je stečen po Kristovu otkupljenju, a navješćuje buduće *uskrsnuće* i slavu nebeskog Kraljevstva».⁸

Upravo stoga smijemo govoriti o redovništvu kao o *božanskom* sada Crkve. Zato će i Crkva, u promišljanju same sebe, morati početi od takve svoje otajstvene stvarnosti: da u njoj Gospodin Isus trajno zove i podržava muževe i žene u vjeri da danas *uprisutnjuju onu skrivenu i svetu stvarnost Crkve* koja se kao u sjemenu

⁶ *Zakonik kanonskog prava*, Glas Koncila, Zagreb, 1988., str. XXIII–XXV.

⁷ Usp. LG 30.

⁸ LG 44.

nalazi u evanđeoskim savjetima. Ta otkupljena i otkupiteljska dimenzija Crkve imala bi biti jasno nazočna u redovničkim *zajednicama* te bi, kao takva, bila *zov Crkvi* prema kvalitetnijem bivanju u samoj sebi; a za ljudsku obitelj trebala bi biti mogućnost *djelomične dokučivosti* onoga što predstavlja *posvemašnju novost* eshatološke stvarnosti Crkve.⁹

I/3. Od Drugog vatikanskog sabora do danas: redovništvo kao trajna mogućnost novosti Crkve

Od Drugog vatikanskog sabora naovamo puno se raspravljalo o pojmu i o naravi redovničkog »posvećenja« kao o teološkoj novosti Crkve. U koncilskim aktima imamo desetak dokumenata u kojima se govori o redovničkom posvećenju. Sam glagol »consecrare« – posvetiti, pojavljuje se dvadesetak puta, a imenica »consecratio« – posvećenje 24 puta. U vrlo detaljnoj studiji A. QUERALT¹⁰ dokazuje kako u koncilskoj uporabi pojmovi *consecratio/consecrare* jesu *univočni* u odnosu na *subjekt (aktivni ili pasivni)*: izvor i oblik svakog posvećenja jest iznad svega osoba Isusa Krista, Očev posvećenik koji dariva svoje posvećenje. U odnosu na *učinak (posebnu milost)*, posvećenja i sam pojam, smisao je *analogan*, tj. ovisno o različitim situacijama života i eklezijalnog značenja.

Već je i sam koncilski *iter* ove stvarnosti dosta složen, a ponekad i proturječan te se stoga zahtijeva velika objektivnost i pažljivo istraživanje.¹¹ Nije naša neposredna tema redovničko posvećenje te ne kanimo detaljnije ulaziti u tu problematiku. Kažimo samo toliko koliko je doista potrebno da se razumije crkveno-koncilsko naučavanje o redovničkom životu kao o stvarnoj novosti Crkve, i to u kontekstu naše teme.

Nedvojbeno ukupno polazište koncila je slijedeće: sve je utemeljeno u *kršnom* posvećenju i obilježeno milošću koja iz toga slijedi. To posvećenje je potka svega i nepobitan uvjet za svako drugo kršćansko iskustvo, uključujući i sve obli-

⁹ Usp. LG 43. i 44.

¹⁰ A. QUERALT, Il valore della consacrazione religiosa, u AA.VV., *Vaticano II: bilancio e prospettive. Venticinque anni (1962.–1987.)*, Cittadella, Assisi, 1987., 1085–1118.

¹¹ Usp. S. RECCHI, *Consacrazione mediante i consigli evangelici. Dal Concilio al Codice*, Ancora, Milano 1988.; G. JELICH, *Kirchliches Ordenverständnis im Wandel. Untersuchungen zum Ordensverständnis des Zweiten Vatikanischen Konzils in der dogmatischen Konstitution über die Kirche »Lumen Gentium« und in dem Dekret über die zeitgemäße Erneuerung des Ordensleben »Perfectae Caritatis«*, Erfurter Theol. Studien, n. 49, Leipzig 1983.; P. MOLINARI – P. GUMPEL, *Il capitolo VI »De religiosis« della Costituzione dogmatica sulla Chiesa*. Genesi e commento dottrinale alla luce dei documenti ufficiali, Quaderni di vita consacrata, n. 9, Ancora, Milano, 1985.; AA.VV., *La consacrazione religiosa*, Rogate, Roma, 1986., osobito prilog A. PIGNA (38–90); B. SECONDIN, o. carm. »Consacrazione. Frequenza-Significati-Prospettive« u *Identita dei consacrati nella missione della Chiesa e il loro rapporto con il mondo*. A cura dell'Istituto »Claretianum«, Libreria editrice Vaticana, Citta del Vaticano, 1994., str. 20.

ke posvetnih zahvata. Ovo je izričito ponovljeno i za život unutar posvećenosti u evanđeoskim savjetima. »Perfectae Caritatis« će naći točku konvergencije između mnogovrsnih oblika redovničkog života upravo u tom pojmu »posvećenja« označavajući oblik predanog služenja Bogu kao »specijalno posvećenje«. ¹²

U vremenu od Koncila do Kodeksa, dakle u trideset godina, velika pozornost je dana problemu *naravi posvećenja*: je li to isključivo djelo Božje (dakle pretežito sakramentalne naravi), ili je ostavljen prostor i za čovjekov udio kao subjekta posvećenja? Gotovo kao jedinstvena postavka se potvrdila ona o Božjoj ulozi u posvećenju. ¹³ Što se pak tiče rasprava, stvar se kreće u dva pravca: jedan je koji ne dopušta nikakav govor o redovničkom posvećenju kao o nečemu posebnom i novom, što bi značilo bilo što slično »sakramentalnom« posvećenju; drugi je sklon govoru o redovničkom posvećenju »re et nomine« koje je različito od kršnog posvećenja na koje nisu svi pozvani. ¹⁴

Odsjek I. Trećeg dijela Zakonika (1983.), samim naslovom: »*Ustanove posvećenog života*« gotovo okončava svako dvoumljenje i na neki način stavlja točku na teološkopravne razmirice glede naravi redovničkog života. U povijesti nastanka ovoga teksta bilo je mišljenja da je pojam »posvećenje« dosta izazovan i teološki polivalentan. ¹⁵ Zakonik vrlo često upotrebljava upravo pojam »posvećen«. Kao neposredna posljedica ovakvog stava jest da kršćanin koji je tako posvećen tvori jedan »stalež« konstitutivan Crkvi, makar je karizmatske a ne hijerarhijske naravi. Značajna je i teološka dubina opisa ovakvog stila života, a nalazimo ga u Kan. 573. par. 1: naglašen je kristocentričan, pneumatološki i teocentričan oblik te je istodobno vidljiva i jedna nova antropološka struktura postavljena u teološkoj, eklezijalnoj, proročkoj i spasenjskoj perspektivi, ali je otvorena kršćanskoj zajednici i iščekivanju kraljevstva.

¹² Usp. PC 5; usp. također: B. SECONDIN, n.dj., str. 21.

¹³ Usp. *Renovationis causam* = zavjeti predstavljaju jednu posvemašnju posvetu Bogu; Obredni tekstovi: *Ordo professionis* 1970.: Bog Otac slobodno poziva na *nasljedovanje Kristovo* i na sjedinjenje s njime po velikodušnoj ljubavi pod vodstvom Duha Svetoga; *Evangelica testificatio* 1971.: posvemašnje predanje Bogu izriče se u pojmu »posvećenje«; tri kasnija dokumenta koji na neki način pripremaju Zakonik: *Mutuae relationes* 1978., *Religiosi e promozione umana* 1980., *Dimensione contemplativa della vita religiosa* 1980: otvaraju pneumatološku, egzistencijalnu i eklezijalnu perspektivu redovničkog posvećenja.

¹⁴ Usp. navedena djela u bilješkama 10 i 11 (Queralt, Jelich, itd.). Dodajemo: A. HERZIG, »*Ordens Christen*«. *Theologie des Ordenslebens in der Zeit nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil*, Echter, Würzburg, 1991.; AA.VV. *Il carisma della vita religiosa. Dono dello Spirito alla Chiesa per il mondo*, Quaderni di *Vita Consacrata*, br. 4, Milano, 1981.; AA.VV. *Carisma e Istituzione. Lo Spirito interroga i religiosi*, Rogate, Roma, 1983.

¹⁵ Usp. S. RECCHI, *Consacrazione mediante i consigli evangelici*, str. 148; A. BONI, *La vita consacrata nella struttura concettuale del nuovo Codice di Diritto Canonico*, u *Antonianum*, 58 (1983) 523–627.

Vidljivo je također da u Kodeksu nemamo izričito pozivanje na krsno posvećenje, nego je to učinjeno implicitno izrazima »novim i posebnim razlogom posvećeni« (571,1), »na poseban način združuju s Crkvom« (571,2). Nije nemoguće zaključiti da ovakvim stavom Kodeks zapravo prihvaća tezu da je »posvećen život« najjače očitovanje krsnog posvećenja¹⁶ te stoga kao trajna, makar ne i isključiva, mogućnost novosti Crkve.

Nakon Zakonika imamo još nekoliko vrlo istaknutih dokumenata koji određuju ili pojašnjavaju smisao stvarnosti redovničkog života unutar Crkve. To su: *Elementi essenziali della dottrina della chiesa sulla vita consecrata*¹⁷ – posvećenje je predstavljeno kao iskustvo saveza ljubavi, međusobne vjernosti u kojoj Bog otpočima, a čovjek prihvaća inicijativu da postane partner i *Redemptionis donum*¹⁸ – predstavlja posvećenje u svjetlu otajstva našega otkupljenja te kao proces poziva i odgovora koji je obilježen i razvijan osobnom ljubavlju i Krista i pozvanika. U br. 7. evanđeoski savjeti su vrednovani kao *izričaj posvemašnjeg posvećenja Bogu*. K ovima valja pribrojiti relativno nove dokumente koji imaju jak eklezijalan autoritet: *Potissimum Institutioni*¹⁹: u br. 12. kaže da evanđeoski savjeti izriču na posvemašan i znakovit način evanđeoski radikalizam kojim su obilježeni; *Katekizam Katoličke Crkve*:²⁰ – nauk o *posvećenju* dosta je uopćen, iako čini dosta jasan izbor što ga očituje br. 915: »Zavjetovanje tih savjeta, u stalnom od Crkve priznatom staležu, obilježuje Bogu« posvećeni život navodeći LG 42–43. i PC 1; određuje se i u odnosu posvećenje–krštenje. Tako u br. 916. stoji: »Redovnički je stalež ... jedan od načina upoznavanja »intimnijeg« posvećenja, koje je ukorijenjeno u krštenju i znači potpuno predanje Bogu; *Lineamenta*²¹ – donosi sintezu svih elemenata od Koncila do naših dana; nema novih postavki.

Najnovija poslijesinodalna Apostolska Pobudnica Ivana Pavla II. *Vita consecrata*,²² uvažavajući zaključke IX. Sveopće Redovne Biskupske Sino-

¹⁶ Usp. B. SECONDIN, n. dj. str. 27.

¹⁷ Dokument priložen Papinom pismu američkim biskupima o pažnji prema mjesnom redovničkom životu. Drži se da je dokument djelo Svetoga Zbora za redovnike i svjetovne Institute -- SCRIS- iako nema potpisa te mu je diskutabilna razina autoriteta (proljeće 1983).

¹⁸ Apostolska pobudnica, ožujak 1984.

¹⁹ Dokument o formaciji, 1990.

²⁰ Dano 11. listopada 1992., na tridesetu obljetnicu Drugog vatikanskog koncila. Usp. *Katekizam katoličke Crkve*. HBK, GK, Zagreb, 1994.

²¹ Dokument za pripremu Biskupske Sinode o redovničkom životu 1994.

²² Apostolska poslijesinodalna pobudnica IVANA PAVLA II. *Vita consecrata*, potpisana 25. ožujka 1996, Libreria Ed. Vaticana, Città del Vaticano, 1996., u tri opširnija poglavlja izriče zasada posljednju riječ crkvenog Učiteljstva o redovničkom posvećenju i poslanju: 1. Ispovijest Trojstva (Confessio trinitatis), 2. Znak bratstva (Signum fraternitatis), 3. Služenje ljubavi (Servitium caritatis). Trinitarno gledište redovničkog posvećenja izraženo je ovako: »Ovo posebno 'nasljedovanje Krista' čije početke uvijek daje Otac ima, dakle, bitno kristološku i pneumatolo-

de,²³ ostaje na koncilskoj postavci o ukorijenjenosti redovničkog posvećenja u *krsnu* posvetu te ocrtaiva biblijski utemeljene i teološki domišljene pravce cjelovitog trojstvenog i eklezijalnog smisla posvećenog života.

I/4. Teološke posljedice ovog nauka za razumijevanje Crkve i njezinu djelatnost

Ova novost jest *konstitutivna* stvarnost Crkve, a izražena je u »posvećenom životu«. Nju danas treba ozbiljno i koncilski eklezijalno shvatiti, osobito sa strane onih *uloga* u Crkvi koje imaju svoju punu pravnocrkvenu podlogu i utemeljenu teologiju: episkopat i prezbiterat.

Jasno je da se u svezi s tim, i samo usputno ovdje, ali ne i po značenju pitanja i težini crkvenih i teoloških posljedica odgovora, želimo upitati: je li svrsishodno i uopće umjesno ovako upitno govoriti danas o onim pitanjima koja je Koncil temeljito apsolvirao prije trideset godina?

Unatoč tako dugom razdoblju misli i života Crkve, nama se, na razini naše teološke misli i pastoralne prakse, i ne samo na području Crkve u Hrvata, ove koncilske i poslijekoncilske postavke čine još uvijek *željom* Koncila, a danas već i *opomenom* Koncila.

Novi Božji Narod, naime, nema izgrađene (personalizirane) svijesti o svojoj crkvenosti, iako je Crkva u svojem misteriju križa intenzivno življena u tom narodu; naša teološka razmišljanja još se nisu sustavno zaustavila nad teologijom Novoga Naroda Božjega kao konstitutivno-vjerujuće konstante Crkve, a niti nad redovništvom kao transcendentnom i *trajnom novošću* Crkve; pastoralni su programi, osim ako se djelomično izuzme u posljednje vrijeme katehizacija te poneki, gotovo usamljen, član iz kakva crkvenog pokreta ili kojeg drugog oblika vjerničkog druženja, još uvijek tako postavljeni da je laikat gotovo odsutan kao čimbenik Crkve i poslanja evangelizacije, a o tome se niti s *redovništvom* sustavnije ne razmišlja.

šku naznaku, izražavajući tako na osobito živ način *trojstveno* obilježje kršćanskog života od kojega na neki način anticipira *eshatološko* ostvarenje kojemu teži svekolika Crkva«, br. 14. U istom broju govori o *krsnoj* utemeljenosti redovničkog posvećenja: »... krsno posvećenje vodi k nasljedovanju Krista kao temeljitom odgovoru putem prigriljivanja evandeoskih savjeta«.

²³ IX. Sveopća Redovna Biskupska Sinoda održana je u Rimu od 2. do 29. listopada 1994. s temom: »Posvećen život i njegovo poslanje u Crkvi i u svijetu«. Završila je radom sa 55 izglasanih Prijedloga (*Propositiones*) i jednom Porukom. Sve su to sinodalni oci predali Svetom Ocu sa zamolbom da načini jedan dokument o posvećenom životu. Kao plod Sinode i osobnog rada Svetoga Oca nastala je 1996. apostolska pobudnica *Vita consecrata*. U prvom poglavlju *Propozicija* biskupi savjetuju produbljenje odnosa i razlika između krsnog posvećenja i posvećenja po evandeoskim savjetima i traže da predloženi studij istakne bitne elemente o identitetu, o naravi i o mjestu redovničkog posvećenja u Crkvi.

Na području teologije autohtona hrvatska duhovna baština je neistražena, sadašnje stanje neshvaćeno, a budućnost teološki nemišljena. Jednom riječju: na ovim prostorima povijest jest teološkospasenjski življena, ali nije teološki mišljena, pa stoga i nemamo svoje teološke misli.

Čini se kao da je splet povijesnih okolnosti uspio zatomiti mogućnosti drukčijega i novoga i u našoj Crkvi i na širem području duhovne kulture na ovim prostorima. Danas pak usitnjene inicijative pojedinaca, inertnost, duh rivalstva, slaba suradnja među entitetima koji su značajni za stvaranje *novog mentaliteta* (razne institucije): pokreti, udruge intelektualaca (nerijetko pseudointelektualaca jer nisu oblikovani za kreiranje misli koja polazi iz dozrele vjere; profesionalno okupljeni ljudi-vjernici), zacijelo koriste promicanju profesionalnog usavršavanja i stvaranju boljih međuljudskih odnosa, ali zbog nedostatne religiozne i vjerničke kulture ostaju nedodirnuti i neučinkoviti u oživotvorenjima svojih *kršćanskih* opcija; inicijative na području promicanja katoličke misli i prakse²⁴ čini se da nisu kadre učiniti bitan pomak na razini koncilski-eklezijalne katoličke misli i prakse.

Gdje su tu *nove crkvene* prilike? Mi ipak držimo da one postoje, a bitno se izriču u razumijevanju Crkve same kao *božanske novosti* za svijet. To je razumijevanje praćeno pokušajima uspostave operativnih inicijativa u svrhu što cjelovitijeg i što suvremenijeg pristupa u rješavanju izazova kršćanske misli i prakse. Kroz njih bi Crkva danas morala samu sebe puno bolje i *duhovno i intelektualno* otkriti, razumjeti i učiniti nazočnom.

Nama se čini da ti pokušaji nisu dostatno domišljeni u svojim ciljevima, niti su dosta stručno postavljeni u svojim strukturama i operativnim mehanizmima. Ovom pitanju ćemo se vratiti kad budemo govorili o *zahtjevima novoga vremena* što su ga izazvale društvenopolitičke promjene u posljednjih nekoliko godina na ovim prostorima, a bitno su upućene Crkvi kao važnom partneru naše suvremene povijesti.

I/5. *Življeno vazmeno otajstvo – izvor novosti Crkve*

Vratimo se temeljnoj postavci o Crkvi, kao Novom Narodu Božjem, sazivu vjerujućih u Krista, i njezinu življenju *svojeg vlastitog* misterija danas. Držimo da se na toj *kristolikoj* okosnici Crkve može graditi teza o »novim crkvenim prilikama« u nas.

Nakon što smo uočili trinitarnu, kristološku i eshatološku utemeljenost eklezijalnih postavki Dogmatske konstitucije *Lumen Gentium* (Narod u odnosu s Trojedinim, vjerništvo kao značajka učenja, transcendentno sada Crkve po redov-

²⁴ Valjalo bi u tom smislu istražiti sadašnje stanje i mogućnosti naših izdavačkih kuća i njihovu međusobnu suradnju, razinu i kvalitetu informacije što je posreduju naše agencije, religijske programe u mass-medijima, karitativne ustanove, itd.

ništvu), čini se da u razdoblju posljednjih pedeset godina života naše Crkve u kojemu je ona u svim svojim segmentima (hijerarhijskom, redovničkom i pučkom) bila dovedena na *egzistencijalnu* spoznaju svojega *vjerništva*, lišena ne samo mogućnosti jednog zapaženijeg kulturološkog ili socijalnog angažmana, smijemo prepoznati *nove crkvene prilike*. Upravo ta lišenost i ispražnjenost (kenosis Crkve), jest mjesto njezine novosti i kristoliki oblik očitovanja njezine novosti.

Ovu tezu zastupamo i zbog toga što je upravo ta stvarnost (vjerništvo) bila svjesno življena, i to kao okosnica identiteta Crkve i znak novoga i milosnog poretka u jednom gotovo zlom ozračju društvenopolitičkog sustava ateističkog materijalizma Istoka i duhovnog indiferentizma Zapada. Ta življena stvarnost vjerništva, kao najsolidnija crta Isusova učenika i zajednice Crkve u nas, učinila je našu Crkvu jezgrom koja je u sebi nosila silan potencijal otkupiteljske moći križa Gospodnjega kojim je bitno obilježeno njegovo Otajstveno tijelo.

U tom smislu postaje nam jasno da okončanje (krah) jedne tako zle epohe u povijesti Europe (komunizam) nije moglo mirno mimoći stvarnost Crkve koja je snagom svoje nutarnje spasenjske moći najviše i pridonijela, preko energije križa, da se ta, u mnogočemu nečovječna, tvorevina rastoči.²⁵ Teološki gledano, to znači da upravo vjernička patnja Crkve biva preobrazbena snaga koja je sadržajem Vazmenog Isusova otajstva uspjela sačuvati od raspadljivosti grijeha i čovjeka i narod i kulturu i vrednote u tako teškom vremenu.²⁶ U ozračju indiferentizmom nagižene Europe Zapada i isključivošću imanentne dimenzije čovjeka i društva što su ih zastupali ideolozi materijalističkog ateizma, Crkva u Hrvata uspjela je pružiti takvoj Europi polog vrednota duha i kazati kako su te vrednote jamstvo opstanka unatoč jačini i sustavnosti zala.²⁷

²⁵ O ulozi Crkve na putu traženja političkih oblika veće pravde i većeg sudjelovanja naroda vidi: Ivan Pavao II., *Stota godina. Centesimus annus*. Enciklika. (Koncil 5), KS, Zagreb, 1991., str. 28.

²⁶ Ne želimo nikako reći da patnja ljudi koji se nisu prepoznali kao Kristovi vjernici nije u sebi nosila također spasenjski naboj; naprotiv, imala ga je u izobilju zbog zakona o *solidarnosti* ljudske obitelji po kojemu stvarnosti međusobno participiraju.

²⁷ Ivan Pavao II., prigodom svojega posjeta Hrvatskoj (10.–11. rujna 1994.), u pozdravnom slovu u zagrebačkoj međunarodnoj zračnoj luci Pleso, o toj vjerničkoj snazi naroda rekao je ovo: »... bezbrojni sinovi i kćeri ove zemlje koji su posvjedočili svoju vjeru i hrabrost i u novije vrijeme kada su se, u ime ljudskih prava i kršćanskog dostojanstva, suprotstavljali jarnu ateističkog komunizma« (Usp. Ivan Pavao II., *Govori u Hrvatskoj*. 10. i 11. rujna 1994., Dokumenti 100. KS, Zagreb, 1994., str. 8). O istoj temi piše B. DUDA, *Misli mira pape Ivana Pavla II.*, u CUS 4 (1995.) 400.

II. Nove prilike u društvu – izazov redovništvu Crkve

Drugi dio teme svakako je diskutabilniji i od željene objektivnosti, barem u nekim svojim segmentima, udaljeniji: riječ je, naime, o povijesti koju upravo živimo, o stvarnosti u punom procesu svojega nastajanja. Ta nam stvarnost uvelike izmiče. Ne u svojem događanju, nego u svojem *značenju i pronicanju* njezina cjelovitog smisla.

Stoga nam se i ovaj trenutak povijesti čini kao neka otpočetost bez svoje uzrokovne prošlosti. To je nešto gotovo posve novo. Nije izrasla iz nekog sustavno pripremanog povijesnog društvenopolitičkog, kulturološkog, ili kakvog drugog projekta. Ona se jednostavno dogodila. Upravo u toj njezinoj *povijesnoj* agenzi nalazimo razloge o njezinoj mogućoj milosnoj ostvarljivosti. Jer je gotovo bez pretpostavki koje bi je iznjedrile. Kao da joj je upravo u tome najjače jamstvo da će se ona posve dogoditi. Obuzeti smo dojmom o njezinoj darovanosti. I u tom vidimo *zov na odgovornost* za povijest koju nismo stvorili. Ona i ne zahtijeva ništa drugo doli odgovornost. Zreli naraštaj će to ili razumjeti ili će opovrgnuti svoju zrelost.

Kad ovako pristupamo suvremenoj hrvatskoj stvarnosti, tj. vremenu posljednjih nekoliko godina, želimo istaknuti dvoje: s jedne strane snagu božanskoga, milosnoga (onoga novoga iz prvog dijela naše teme) koje se po otajstvu Crkve događalo u povijesti i time bilo kvasac kojim je Gospodar povijesti kvasao tijesto ljudskog i narodnog hoda; i s druge strane, isključiti eventualne pokušaje koji bi htjeli u pastoralnim zahvatima Crkve prepoznati društvenopolitičke, kulturološke ili neke druge programe te ih poistovjetiti s neposrednim tvorcem društvenopolitičke novosti našega vremena.

II/1. Crkva i geneza ovoga »sada« u Hrvatskoj

Povijesno gledano, čini nam se da smijemo ustvrditi: Crkva na ovim prostora od svojega nastanka nije bila bez cjelokupnosti onih elemenata koji tvore jedan narod, ali ona ga nikad nije *kao takav* tvorila. Drugim riječima: uspjela je ostati Crkva u narodu. Narod je entitet koji ima svoju genezu i svoj put izrastanja, svoje ustroje i svoje sadržaje i oni nisu istovjetni (makar se u našem slučaju oni međusobno jako dozivaju) ni po genezi, ni putu, ni ustroju, ni sadržajima Crkve. Točno je da je cjelokupna briga Crkve jako bila okrenuta životu naroda, ne samo u njegovu duhovnom i moralnom obličju, nego i u narodnosnom entitetu. To je Crkva činila osobito svojom kulturološkom i društvenom nazočnošću te radom preko svojih najmjerodavnijih predstavnika, institucija i drugih medija kulture.²⁸

²⁸ Bilo bi vrlo korisno i za cjelovitiju spoznaju povijesti hrvatskog naroda i njegova odnosa sa Crkvom gotovo nezaobilazno učiniti tematsko istraživanje (u obliku tvornosti i razvoja nara-

Unutar ove sveobuhvatne brige, poglavito nakon Drugog vatikanskog sabora, čini se da je Crkva osobitu pozornost posvećivala jednostavno čovjeku: pružiti mu mogućnost za njegov svestrani razvoj.²⁹ U sklop čovjekovih vrijednosti ulazi i u njemu predstavlja jako uporište njegova integralnog razvoja etnička, odnosno narodnosna stvarnost po kojoj se on prepoznaje u svojoj konkretnosti čovjeka, odnosno skupine ili naroda. Uz ostalo, upravo u toj svojoj stvarnosti, on se hoće afirmirati i imati budućnost. Stoga je jasno zašto je Crkva, preko te svoju djelatnosti, vodeći se duhom koncilskih dokumenata,³⁰ uvelike pridonosila oblikovanju svijesti, a time i osamostaljenju hrvatskog čovjeka i njegova nacionalnog entiteta. Držimo da je ovaj rad Crkve, a i njezina nezamjenjiva povijesna uloga i duhovni polog u hrvatskom narodu, bio najkvalitetnije uporište koje ni sračunatom, ne samo ideološkom nego i političkom aktivnošću svih struktura komunističkog režima, nije mogao biti uništen. Crkva se nije bavila ideologijama niti je sustavno ikada za njih optirala. Crkvu je zanimao život i čovjek te je takav odnos Crkve, po zakonu solidarnosti života, imao svoj pozitivan učinak i na one koji nisu pripadali ni Crkvi ni hrvatskom narodu.

Na temelju iznesenih postavki, držimo da Crkva ovo političko sada nije neposredno pripremala, barem ne svojim sustavnim programima. Što nikako ne znači da to društvenopolitičko »sada« hrvatskog naroda nema svoj jak odnos s mnogostrukim oblicima rada i života Crkve na ovim prostorima, osobito u posljednjih pet desetljeća.

II/2. Redovništvo u nekim ranijim povijesnim prekretnicama u Hrvatskoj

Prijelomna vremena su teška, složena i mnogostruko riskantna te znaju dovesti odgovorne do situacije čekanja i oklijevanja. Samo ljudi duboke pronicljivi-

dnosnog entiteta) na temelju pisanih i izrečenih materijala s područja duha od odgovornih-vodećih osoba Crkve te, na temelju kulturoloških institucija Katoličke Crkve u Hrvatskoj počev od 1945. do 1996. godine..

²⁹ Dosta je govornjiva u tom pogledu činjenica da je Crkva tijekom demokratskih promjena bila, koliko nam je poznato, jedina institucija u koju je hrvatski narod u cjelini, bez obzira na svoja vjerska ili politička gledišta, imao nepodijeljeno povjerenje. Narod ju je zbog njezine moralnosti i uspješnosti da se sačuva od politikantstva držao najpouzdanijim tumačem svojega identiteta. Zbog svoje iskrene brige za čovjeka Crkva je i danas, velikim dijelom, zadržala polog ovog pozitivnog stanja.

³⁰ Usp. GS 14. (čovjek je duhovan i besmrtn, mikrokozmos, nadilazi sve što je tjelesno, ima duhovnu dimenziju); 15. (biće istine i mudrosti); 16. (biće savjesti); 17. (obdaren slobodom); 13. (ranjen grijehom); NA 5. (slika je Božja, svi su ljudi jednaki); GS 3. (ima božansko sjeme u sebi); 22. (Krist ga je obnovio); 35. (vrijedi po onom što jest više nego po onom što ima); 12. (cilj je stvorenja); 41. (u procesu je nastajanja i otkriva svoja prava); 9. (n a c i j e u razvitku žele djelovati samostalno, a u političkom i ekonomskom životu žele suradnju); DH 8. (pojam slobode); 9. (odnos vjerske slobode i društva), itd.

vosti, svestrane poruke i vjere znaju u tim vremenima učiniti domišljene i dugoročno gledano neprocjenjive poteze. U tom kontekstu valja gledati ono što slijedi.³¹ Čini nam se da je znakovito da su upravo u takvim vremenima mahom svi odgovorni crkveni starješine posegnuli za rješenjima odgovornog i zrelog suočavanja s novom stvarnošću i stvaranja novoga s redovništvom.

Već S t j e p a n II., (1225.–1247.), petnaesti po redu biskup zagrebački, poznati religiozni, kulturni i intelektualni preporoditelj Zagreba i Zagrebačke biskupije, držao je potrebnim da se u važnom trenutku uspostave cjelovitog duhovnog, društvenog i kulturnog korpusa biskupije obrati *redovnicima* (tada dominikancima i franjevcima) i povjeri im urbana područja, kako bi, uspostavljajući odgojne i školske ustanove, sirotišta i ubožišta, odgovorio sve nazočnijem izazovu novoga vremena koje mu se nametnulo³².

Čini se da je Stjepan II. znao da je duhovna, intelektualna i socijalna razvijenost naroda najbolji put afirmacije i osamostaljenja naroda. Slijedom takvog uvjerenja upravo će on zatražiti izuzeće Zagrebačke biskupije iz Ugarske integracije i tražiti sjedinjenje sa Splitskom crkvom kako bi se stvorio jedinstven hrvatski crkveni, a gotovo i nacionalni, korpus³³.

Veliki sin hrvatskog juga, Trogiranin, *dominikanac*, bl. Augustin Kažotić, kao biskup-redovnik udara temelje unutarnjem ustroju zagrebačke crkve i time čini jak *duhovni zaokret* u samoj crkvi: liturgijska obnova časoslova, obveza moljenja od Stolnog kaptola zagrebačkog, uspostava studija slobodnih umijeća (vještina) i teologije, uspostava socijalne pravde za prosvjetu³⁴ i podizanje ubožišta – sve su to inicijative i događaji koji će zauzimati središnje mjesto njegova nemilog položaja u očima hrvatsko-ugarskog kralja Karla I. Roberta koji će mu zabraniti povratak iz Avignona na Zagrebačku stolicu³⁵.

Biskup E b e r h a r d (1394.–1410. i 1410.–1419.), svojim zahvatom uspostave pavlina u Lepoglavi i u Kamenskom, na odličnom je tragu svojih prethodnika koji vjeruju da će jake duhovno kompetentne, intelektualno osposobljene *redovničke formacije* biti najbolji put k produbljenju postojeće i k stvaranju nove kulture u Hrvatskoj na prijelomu XIV. i XV. st.

³¹ Navodim samo neke osobe i povijesne trenutke kao pokazatelje. Sva građa bi trebala biti svestranije i sustavnije istražena, osobito glede početaka evangelizacije u raznim dijelovima Hrvatske te Bosne i Hercegovine i njezina odnosa i uloge u suočavanju sa zahtjevima novih vremena na našim prostorima.

³² Usp. J. KOLARIĆ–F. ŠANJEK, Postanak, razvoj i značenje Zagrebačke biskupije i nadbiskupije u *Zagrebački Biskupi i Nadbiskupi*, ŠK, Zagreb, 1995., str. XIII.

³³ Usp. J. KOLARIĆ–F. ŠANJEK, n.dj., str. XIII.

³⁴ Usp. J. KOLARIĆ–F. ŠANJEK, n.dj., str. XIV.

³⁵ Usp. J. KOLARIĆ–F. ŠANJEK, n.dj., str. XIV.

Nakon Tridentskog sabora, u svrhu uspostave ukupne obnove u Katoličkoj crkvi koju je poprilično uzdrmao protestantski pokret, Juraj Drašković (1573.–1578.), i sam sudionik sabora, vidjet će u *franjevcima, kapucinima, pavlinima i isusovcima* odlične promicatelje ukupne katoličke obnove. Stoga će i uslijediti radikalne inicijative: osnutak humanističke škole i učilišta moralnog bogoslovlja u Zagrebu (1578.), gimnazija (1582.), filozofsko teološki studij u Lepoglavi te kasniji zagrebački teološki studij u Isusovačkom kolegiju na Gradecu (1633./34.) s katedrom moralnog bogoslovlja (1637./38.) i katedrom filozofije što će 1671. biti podignuto od Hrvatskog sabora na razinu Akademije, odnosno Sveučilišta³⁶.

O Borkoviću, *pavlinu* i zagrebačkom biskupu (1667.–1687.) valjalo bi puno više govoriti u kontekstu naše teme. Posljednja desetljeća XVII. st. jesu desetljeća jakog buđenja hrvatske svijesti, a Borković će uporno inzistirati na tri bitna područja o kojima će ovisiti ukupna eklezijalna i narodna obnova: temeljito i suvremeno ustrojstvo pavlinskog reda, promišljanje društvenog i političkog područja te organizacija i uprava biskupije³⁷.

Redovnički mu subrat i kasniji zagrebački biskup, Mirko Esterhazy (1708.–1722.), generalni tajnik a zatim vrhovni poglavar pavlina, odličan umnik i reformator, diplomat, pregovarač i graditelj, dugi niz godina oblikovan u hrvatskoj kulturi i duhovnoj misli, iako rodom Mađar, rješavao je ključna pitanja povjerene mu Crkve, društvene i političke stvarnosti u uskoj *suradnji sa »svojom redovničkom subraćom«*³⁸.

II/3. *Simptomi novih prilika*

Demokratske promjene koje su se zbile u posljednjih pet godina u Hrvatskoj smještamo u kontekst *širih* demokratskih promjena u Srednjoj i Istočnoj Europi koje su 1989. dosegle svoj vrhunac u ovom dijelu Europe. Teško je reći koliko uzročnu svezu imaju one međusobno. To će biti predmetom mnogih istraživanja. No, nema nikakve sumnje da je riječ o prevažnom događaju koji je obilježio svijet u cjelini, a osobito Srednju i Istočnu Europu³⁹ na čijem se razmeđu nalazi Hrvatska.

Govorimo radije o *»simptomima«* novih prilika za Crkvu u Hrvatskoj, nego o *»novim prilikama«* kao stvarnosti koja bi već bila jasno definirana i životno prepoznatljiva.

³⁶ Usp. J. KOLARIĆ–F. ŠANJEK, n. dj., str. XVI).

³⁷ Usp. Ante SEKULIĆ, »Biskup Martin Borković«, u *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, ŠK 1995., str. 341.

³⁸ Usp. A. SEKULIĆ, n. dj., str. 389.

³⁹ Koliko je to važno, pokazuje i enciklika IVANA PAVLA II. *Centesimus annus* u kojoj Sveti Otac ovom pitanju posvećuje *Treće* poglavlje: *Godina 1989.*

Ustav R. Hrvatske u člancima: 3 (gdje govori o najvišim vrednotama ustavnog poretka R. Hrvatske), 14. 21. 22. 38. i osobito u čl. 41 (koji definira status i prava vjerskih zajednica u R. Hrvatskoj), 61 (o zaštiti obitelji), 64. (o zaštiti čudoređa djece), 68,4. (o zaštiti duhovnog i moralnog stvaralaštva) te Ustavni Zakon o ljudskim pravima i slobodama, osobito čl. 2., stvorili su *realne pretpostavke* za uspostavu ne samo zakona koji bi trebali biti u funkciji afirmacije ustavnih sloboda nego i za oživotvorenje posve nove prakse koja se oslanja na vrijednost čovjekove slobode, njegovih prava i njegove odgovornosti, imajući za cilj njegov puni, individualan i komunitaran razvoj.

Velika novost ovoga demokratskog Ustava i Ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama svakako je već navedeni čl. 41. Ustava koji potpuno mijenja *odnos* države prema vjerskim zajednicama (Crkvi): ne samo da se ovom entitetu priznaju prava javnog obavljanja vjerskih obreda, osnivanja škola, učilišta, zavoda, socijalnih i dobrotvornih ustanova i upravljanja njima, nego one u svojoj djelatnosti uživaju *zaštitu i pomoć države*.⁴⁰

Bez imalo dvojbe smijemo ove odredbe Ustava i Ustavnog zakona R. Hrvatske tumačiti kao *realne pravne i zakonske pretpostavke* na kojima se mogu graditi *nove konkretne prilike* za Crkvu u R. Hrvatskoj. Doseg tih novih prilika posve je otvoren i ne nalazimo nikakve pravne odredbe koja bi slovom ili duhom priječila puno ostvarenje i pun angažman Crkve u njezinu poslanju.

Već navedeni čl. 41. Ustava R. Hrvatske nabraja neka područja na kojima bi se mogle ukazati, ili već postoje, nove prilike za djelovanje Crkve ovdje: obavljanje vjerskih obreda (evangelizacija i sakramentalni život), školstvo (sve razine školstva i ne samo vjersko), zavodi (odgojni i dr).

Ivan Pavao II. prepoznat će »simptome novoga« i nazvati ih »novim vremenima« koja *traže »prikladne metode evangelizacije«*. Sama »uspostava demokratskog sustava u Hrvatskoj otvorila je nove *moćnosti pastoralnog djelovanja* na području školstva, sredstava društvenog priopćavanja, dušobrižništva vojnika, bolesnika i zatvorenika«. Sveti Otac upozorava na važnost trenutka koji valja »iskoristiti i dati dokaz kreativnosti«. ⁴¹

⁴⁰ Usp. Ustav Republike Hrvatske, objavljen u NN br. 56 od 22. 12. 1990., Čl. 41. st. 2. Usp. također Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (Pročišćeni tekst, objavljen u NN, br. 34. od 17. 6. 1992.), Čl. 2. a–lj: o priznanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda.

⁴¹ Usp. Papa IVAN PAVAO II., *Govori u Hrvatskoj*: 10. i 11. rujna 1994., Propovijed na Večernjoj sa svećenicima, redovnicima, redovnicama i svećeničkim pripravnicima, Zagreb, 10. rujna 1994., Dokumenti 100. KS, Zagreb, 1994., str. 16–17.

II/4. Redovnička evangelizacija kao odgovor izazovu novih prilika

Bilo bi to gotovo jednako futurizmu kad bismo htjeli predvidjeti određene inicijative apostolata koje redovničke zajednice u izmijenjenim okolnostima našega društva mogu prihvatiti i u ime Crkve promicati.

Držimo da je pristup »izazovu« novih prilika naše društvenopolitičke stvarnosti puno objektivniji ako stvar gledamo u perspektivi *evangelizacijskog zadatka snagom evanđeoskih zavjeta*.⁴² Stoga se danas nećemo upuštati u procjene o eventualnim mogućnostima niti okolnostima stvarnih inicijativa. Govorit ćemo radije o *izazovu* redovništvu i *imperativu* redovništva u izmijenjenim prilikama s obzirom na evangelizaciju ove naše nove društvene stvarnosti.

Proučavatelji suvremene Europe zamjećuju da je stanje našega kontinenta takvo da bi se taj navjestiteljski rad mogao nazvati »drugom evangelizacijom«.⁴³ Razlog ovakvom stavu nalaze u radiografiji europske duhovne, intelektualne i kulturalne stvarnosti. S jedne strane potreba posve *novih* zasada onih vrijednosti koje su zbog nazočnosti mnogostrukog ateizma (znanstveni, humanistički, ateizam reakcije, praktični)⁴⁴ doveli Europu u stanje *odsutnosti Božje* ili do teorijske i praktične *negacije Boga*. S druge strane postoje vrednote koje su u svojem korijenu duboko kršćanske, ali su izgubile okus transcendentnoga i svetoga (čovjek i njegov odnos s Bogom i svijetom, humanizam, institucije, itd.) te ih treba *ozdraviti*.

Nove prilike, dakle, u kojima će se uskoro naći Crkva u Hrvatskoj ne mogu se svesti *samo* na ono *pozitivno* što je Ustavom ili zakonima omogućeno, a bitno je povezano s budućom fizionomijom života i rada Crkve. Crkva ovdje mora računati s onim što nazivamo *novošću naslijedenoga* i *novošću nadolazećega*.

II/3.1. Novost naslijedenoga

U novost naslijedenoga ubrajamo one elemente koji su bili dominantni u netom nestalom društvenopolitičkom sustavu, ali su kao naslijede mentaliteta stvar

⁴² Na završetku VI. simpozija Vijeća biskupskih konferencija Europe održanog u Rimu od 7.–11. listopada 1985. o temi: *Sekularizacija i evangelizacija danas u Europi*, IVAN PAVAO II. ova-ko se obratio sudionicima: »Očito mi nismo sami u djelu navještanja Evanđelja: imamo i suradnike. Htio bih osobito istaknuti poslanje svećenika, redovnika i redovnica. Njihovo navjestiteljsko djelo je *bitno i prvotno*. Ovim povlaštenim suradnicima moramo posvetiti našu pomniju i usrdnu pozornost, da ih usmjerimo mudro, s ljubavlju i dalekosežno, da ih podržimo u kušnjama i ohrabrimo u teškoćama, da im osiguramo prikladnu duhovnu i kulturalnu obnovu« Usp. Vijeće biskupskih konferencija Europe, *Evangelizirati sekulariziranu Europu*, Dokumenti 18., KS, Zagreb, 1986., br. 15.

⁴³ Usp. GODFRIED DANEELS, kard. *Evangelizirati sekulariziranu Europu*, Vijeće biskupskih konferencija Europe, Dokumenti 18, KS, Zagreb, 1986., str. 24.

⁴⁴ Usp. G. DANEELS, n. dj., str. 25–26.

našega duhovnog »sada«. Navodimo samo neke: društvenopolitički sustav kao izopačen oblik vlasti; primarnost ekonomskog čimbenika i otupljenost duha za transcendentne vrednote; sublimacija kolektiviteta i implicitna negacija pojedinca kao odgovornog subjekta; ideološka sublimacija »općinstva« i nedodirljivost »viših interesa« kao mjerodavnog moralnog kriterija; jednodimenzionalnost čovjeka i zatvaranje njegova duha u nemoć vlastite egzistencije; neodgovornost prema društvenoj imovini i malograđanska glad za preskakanjem procesa rasta u standardu; nedostatak duhovnih i kulturoloških pretpostavki za odgovornu uporabu demokracije i njezinih ponuda.

Ova novost naslijeđenoga nije toliko u tome što Crkva ne bi dosada bila svjesna kako to već odavno postoji, nego je više u tome što joj je sada omogućeno da javno uđe, pomoću svjedočke egzistencije i suvremenih komunikacijskih medija, u sva područja života pojedinaca, obitelji i institucija, pa i onih koje su bile nositeljice ili zaštitnice svjetonazora i ideologije razbijanja i ugrožavanja religioznih i moralnih vrednota i nazočnosti crkve u društvu (npr. prosvjeta i znanost, područje kuture i športa, svijet gospodarstva, redarstvene i vojne strukture zemlje, zdravstvo, razne društvene, profesionalne i političke organizacije, itd.)⁴⁵.

Da bi se redovništvo na sebi svojstven način *evangelizacijski* suočilo s onim što smo nazvali izazovom »novosti naslijeđenoga«, držimo da bi se oblik njegova evangelizacijskog zahvata mogao označiti kao *sustavna duhovnoteološka revizija našega sada*.

Ova revizija ima biti i nadahnuta i strukturirana prema evangelizacijskim zahtjevima evanđeoskih zavjeta: *to je poslanje egzistencije u kojoj je savjet postao vlasništvo opredjeljenja osobe i zajednice* te je u Crkvi prihvaćen i Bogom posvećen kao *oblik života Crkve*. Riječ je o cjelovitu poimanju i pristupu stvarnosti, što zahtijeva vjerničko oslušivanje Boga i maksimalan napor što svestranijeg vjerničkog i znanstvenog pristupa vrednotama.

⁴⁵ Ovu novost naslijeđenoga mogli bismo sažeti u nekoliko temeljnih područja koja u sebe zatvaraju cjelokupnost čovjekove duhovne i društvene stvarnosti: *diktatura proletarijata* izopćila se u stravičnu političku fikciju te je izgubila i ono neznatno sjeme izvornog dobra što ga je u sebi nosila u vrijeme nastajanja svoje teorijske formulacije; *isključivost ekonomskog čimbenika* dovela je do stvaranja sve većeg jaza u životnom standardu pučanstva te otupljivanja duha osoba i institucija za integrirajuće vrednote ljudske osobe; *čovjekova jednodimenzionalnost* koja se očituje u sve većem usmjerenju na kreiranje ljudskih provizornih i gotovo isključivo materijalnih potreba, zatvarajući ljudsko biće u nemoć naravne egzistencije; *sublimacija kolektiviteta* što ima za posljedicu negaciju čovjeka kao subjekta zbivanja i svođenje osobe na puki instrument kolektiviteta; *ideološka sublimacija »općinstva«* s posljedicom stvaranja tzv. »viših interesa« kao jedinog moralnog kriterija; *sustavno rezanje povijesnog kontinuiteta* što je imalo kao posljedicu devastaciju hrvatske kulture, osobito onih njezinih segmenata koji su imali barem neku svezu sa crkvenom stvarnošću naroda ili drukčije uređenih političkih sustava Hrvatske prošlosti.

Držimo da redovnička evangelizacija ne poznaje *relativne medijacije*: ona je svjedočka i to tako da je *u egzistenciji što je redovnik živi* (dakle neposredno) nazočna novost stvorenja: kroz *posluh* Bogu u znaku čovjeka isključuje se *odlučujuća* redovita uloga ljudskog projekta; kroz *siromaštvo* isključuje se svako zaustavljanje na provizornome i zbiva se potpuna okrenutost eshatološkome; kroz *čistoću* isključuje se svaki oblik posvete srca i tijela u svrhu prisvajanja ljudi i vrednota.

Imajući u vidu *navedene pologe prošlosti (novost naslijedenoga)* i hitnost ovoga trenutka, držimo da se redovnička evangelizacija može usmjeriti na slijedeća tri velika područja i sadržaja: a) otkrivanje iskonske izvornosti svega; b) prioritet čovjeka; c) ozdravljenje duhovnog ambijenta.

II/3.1a. Otkrivanje iskonske izvornosti svega: osloboditi stvorenje mraka povijesti

Po evangelizaciji u evanđeoskim savjetima valja dokučiti iskonsku izvornost svega. *Kristološki* gledano, to je evangelizacija koja postaje *rekapitulacija* svega u Krista kao u svoje *izvorište, pomirilište i konačište*. Po njoj čovjek i priroda otkrivaju *korijene svojega smisla*.

Evanđeoski savjeti, dakle, oslanjajući se na krsnu posvetu i čineći gotovo *ontičku narav redovnika*, dovode njegov evangelizacijski rad do isključivo *evanđeoskog motrišta* koje *otkriva i tumači* tu iskonsku izvornost i ciljevitost svega: izvirati iz Boga po Bogočovjeku Isusu za čovjeka. Zapravo: otvaraju nam perspektivu o čovjeku kao o »mikrokozmosu« u kojemu je sažeto sve što Bog htjede da u »makrokozmosu« bude autentična i primjerna nazočnost jednoga smisla i jedne ljubavi.

Ovakav oblik rada može se s određenog gledišta činiti nimalo specifičan, ne samo za redovnika nego i za kršćanina: otkrivanje izvornih vrijednosti u čovjeku i u stvarnosti. Netko bi to mogao svesti na običan ekološki problem, makar ni on evangelizacijski nije uopće zanemariv. No, riječ je o mnogo dubljem pozivu i poslu: stvorenoj stvarnosti, naime, valja otkriti transcendentnu dimenziju koju je Bog u nju položio kao znak njegove opstojnosti i njegova životvornog odnosa s njom. Ovo mogu činiti samo oni ljudi koji su pozvani da u istoj stvarnosti gaze oformljeni onim duhom kojim je Bog stvarao stvorenu stvarnost (obilje ljubavi) i slobodni od svega čime je čovjek zarobio tu istu stvarnost. Redovnik za to biva pozvan i osposobljen kroz evanđeoske savjete kao kroz radikalizirano evanđeosko motrište.

Takav evangelizacijski pristup jasno će pokazati veliku *istinu stvorenja*: kad se ono oslobodi od različitih oblika podjarmljenosti, a nerijetko to mogu biti ideologizirani pristupi u proučavanju od kojih ni teolog nije imun, ono postaje *Božja prozirnost*, teološko mjesto u kojemu smijemo očekivati Božju nazočnost.

To je prodor do čovjeka-mikrokozmosa i zahvat u njegovu najdublju razinu, u stvarnost njegova duha u svojem trostrukom očitovanju:⁴⁶ *pneuma zotikon* (srce), *pneuma psychikon* (misao) i *pneuma phisikon* (tijelo). Protegnuto na makrokozmos, ovo znači evangelizacijom zahvatiti *međuljudske odnose* (srce), *promisliti kulturu* (misao), *vrednovati ukupnu materijalnu stvarnost* (tijelo-tvar) u njezinu odnosu sa čovjekom.⁴⁷

II/3.1b. Prioritet čovjeka

Iz činjenice da je smjerište ovakvog redovničkog evangelizacijskog rada čovjek, zaključujemo da bi trebalo stvarati mentalitet osobne i kolektivne svijesti da je upravo *čovjek prioritet* svakog oblika društva, njegovih zahvata i projekata te da ne može biti predmetom potčinjenosti bilo kakvom totalitarizmu. U tom procesu evangelizacije važno će biti, više nego činiti čovjeka slobodnim, radije *biti* s čovjekom u njegovu hod u slobodi.

Pravci i sadržaj ovakve evangelizacije bit će ti da *snagom evanđeoskog svjedočenja* trajno postavljaju u pitanje stupanj čovječnosti društvenopolitičkog sustava i života kao i promišljanje pragmatičnih kriterija na kojima se zasnivaju mjerila po kojima vrednujemo čovjeka, vrijednosti, metode i ciljeve. Kao plod ove evangelizacije dogodit će se kvalitetni pomaci u smještanju čovjeka i stvarnosti u *pravilan odnos*, onakav kakav on nosi u sebi kao svoj autohtoni zahtjev: umjesto kriterija profitabilnosti i utilitarizma uspostaviti kriterije solidarnosti i objektivne vrijednosti svega.

Ni *politika*,⁴⁸ kao mjesto ljudskog samoostvarenja i mogućnost oživotvorenja Božjega plana o spasenju ljudi, ne može biti izuzeta iz dometa ove *neministerijalne* evangelizacije.

U politici se, naime, izgrađuje ovozemaljski grad, pa ne može biti beznačajno na kakvim *načelima* ona počiva i kakvim se *ciljevima* rukovodi. Ovim ne kanimo reći da je potrebno stvarati neku simbiozu između vjere i radikalnosti evanđeoskih savjeta s bilokakvom ideologijom ili politikom. Radije govorimo o potre-

⁴⁶ Tako starogrčki liječnik i filozof Evazistrat govori o »pneuma zotikonu« sa sjedištem u srcu, o »pneuma psychikonu« sa sjedištem u mozgu i u živcima, a ovome Galen dodaje »pneuma physikon« sa sjedištem u jetri. Ovakva su se poimanja zadržala sve do Kartezija. Platon pak prvi upotrebljava pojam duha ako je različit od tvari. Usp. *Dizionario di filosofia. Spirito*. str. 435.

⁴⁷ Usp. GS 25. 8. 9. 27. 31. 34. 39. 43.

⁴⁸ Uz ovo područje jako je vezan pojam »političke teologije« kojemu je J. B. METZ, *Sulla teologia del mondo*, Brescia, 1973. Vidi također: D. SÖLLE, *Teologia politica*, Brescia, 1973. J. MOLTMANN, *Existenzgeschichte und Weltgeschichte. Auf dem Wege zur einer politischen Hermeneutik des Evangeliums*, u *Perspektiven der Theologie. Ges. Aufsätze*, 1968., 128-146. J. PAUPERT, *Pour une politique evangelique*, Toulouse, 1965.

bi shvaćanja vjere, ostvarene u življenoj redovničkoj zajednici, kao *kritičke snage* koja će osporiti političku samodostatnost i kazati kako njezino gledište nije ni jedino ni posljednje te prokazati je kao moguće privilegirano mjesto grijeha, osobito nepravde, nasilja i mržnje.

Redovnički oblik evangelizacije politike neće moći polučiti bitne ciljeve, svojstvene evangelizaciji, ako se ne dogodi *osposobljenost čovjeka* kako bi bio duhovno i moralno dorastao vremenu i odgovoran za vrijeme: to je njegov povratak svojim autohtonim počecima. To je njegovo oslobođenje. Kao takav, on će u svojem vremenu učiniti izbor vrijednosti i učiniti opciju za pluralizam protiv svakog obilka integriteta kao sustava nepoštivanja različitosti: društvenog, političkog, gospodarskog, kulturalnog, vjerskog, itd.

Unutar političkoga, snagom evangelizacije evanđeoskih savjeta, treba stvarati *eshatološku napetost*⁴⁹ po kojoj se mora osporiti svaka ideologija s kojom inače svaka politika računa, da ne bi postala totalitarna. Eshatološka napetost omogućuje tako da ukupna povijest i ljudske aktivnosti u njoj imaju obilježje *provizornosti* koje izričemo onim »još ne« čovjeka, društva i svijeta.

Okosnica takve evangelizacije bit će davanje prioriteta čovjeku unutar političkoga. To znači uočiti kako je, po stvoriteljskoj i spasenjskoj volji Božjoj, sve okrenuto k čovjeku i kako je samo u njemu cilj svega što Bog ikad učini u ljudskoj povijesti. Još više: samo stvorenje će nam se pokazati u procesu prijelaza iz stanja »za čovjeka« u stanje »čovječnijeg«, tj. humaniziranog i oduhovljenog.⁵⁰

II/3.1c Evangelizacija ozdravljenja duhovnog ambijenta

Veliko naslijeđe koje se pokazuje kao *najkonkretnije* područje ove *evanđeoskosavjetne* evangelizacije svakako je *zatruvanost duhovnog ambijenta*. Nije to samo posljedica ovoga stravičnog rata. Dapače, u njemu će mnoge savjesti u snazi križa ozdraviti od rana što su ih prošla vremena namrla na ovim prostorima. Danas je uočljiva nazočnost trostrukoga zla koje bi moglo jako ugroziti dušu naroda: *mržnja, sebični interesi te logika i moć sile*.

Redovništvo se mora opredijeliti, imajući u vidu svoju brojnost, raznovrsnost stručnih kadrova i kvalifikacija, oblikovne institucije koje već ima ili će ih oživiti, snagu i bogatstvo *nesakramentalnog* poslanja koje je svojstveno duhovnosti zavjeta, za evangelizaciju ozdravljanja duhovnog ambijenta promičući vrednote *dijaloga* kao protutežu mržnji, *solidarnosti* kao protutežu sebičnom interesu, *mira* kao protutežu logici moći sile.

⁴⁹ Usp. G. PIANA, *Politica. Aspetti teoretici*, u *Nuovo dizionario di spiritualità*. Uredili S. Fiore, T. Goffi, EP, Roma, 1982., str. 1229.

⁵⁰ Usp. G. PIANA, n. dj. str. 1230.

Pročišćeno i kritičko oko vjere, svojstveno posvećenim i poslanim ljudima snagom evanđeoskih savjeta, kao i povijesna uvjetovanost ljudi da budu zajedno čini da vidimo kako je iznimno važna spoznaja i svijest o *neminovnosti suživota*. Suživot je vrstan ljudski i kršćanski oblik zrelog eklezijalnog i narodnog izrastanja. Vrstan put tog izrastanja jest *d i j a l o g*. Evangelizacija dijaloga je neposredna posljedica iskustva redovničkog zajedničkog života, tako da će takav dijalog biti izraz Božje volje o zajedništvu ljudi i njegov poziv da različiti ljudi, narodi, vjere i kulture budu zajedno.

Solidarnost je druga važna sastavnica evangelizacije ozdravljenja duhovnog prostora.⁵¹ Ona je neposredna posljedica evanđeoskog oblika siromaštva što ga redovnici prihvaćaju, u ime Crkve, kao *zavjet života*.

Stoga Crkva želi da redovništvo danas *uprisutni* tu dimenziju Evanđelja, odnosno Isusovo *hjeti biti sa* siromasima i da u toj nazočnosti siromasi mogu prepoznati *spasenje Božje* njima namijenjeno. Sadržaj ove nazočnosti ne može se iscrpiti samo *deklarativnim* siromaštvom ili prigrbljivanjem siromaštva sa strane *redovnika*. Valja ići za *solidarnošću u patnji, problemima i rizicima* siromaha i ugroženih; gojiti *gostoprimstvo i podjelu dobara*; navijestiti Kraljevstvo Božje i *prokazati nepravde* koje ugrožavaju slobodu siromaha.

Solidarnost uključuje, prema *Sollicitudo rei socialis*,⁵² *razvoj i slobodu*, a cilj joj je promicati i potvrđivati duboku potrebu bratstva među ljudima.⁵³

U tom smislu rad na *osvješćivanju ugroženih* kao subjekata prava, dostojanstva, njihove bogosinovske, eklezijalne i društvene vrijednosti, možda je najhitnije područje ove evangelizacije: oni nisu samo križ društva i Crkve; oni jesu i mogu postati *spasenjski čimbenik* i društva i Crkve, ali ne kao siromasi, nego kao ljudi koji su slobodni u svojem siromaštvu i od svojega siromaštva. To u sebe uključuje kategorija Kraljevstva Božjega.⁵⁴ Ovakva, dakle, opcija solidarnosti s ugroženima jest neodgodiv *zahtjev evanđeoskih savjeta*. Ovakav oblik evangelizacije može sačuvati dušu redovnika od svakog oblika priljuba političkih ideologija. To je *pitanje vjere* i nema nikakvu direktnu svezu s političkom opcijom.⁵⁵

Mir je treći element evangelizacije ozdravljenja duhovnog okoliša svojstven poslanju duhovnosti evanđeoskih savjeta. Težište što ga tvore evanđeoski

⁵¹ Ivan Pavao II. u svojoj propovijedi na svečanoj misi na Zagrebačkom hipodromu 11. rujna 1994. govori o potrebi razumijevanja cjelokupnog društva kao jedne velike obitelji čiji će se članovi osjećati poštovani i voljeni. Taj proces i to stanje on naziva »*kulturom solidarnosti*«. Usp. IVAN PAVAO II., *Govori u Hrvatskoj* 10. i 11. rujna 1994., Dokumenti 100. KS, Zagreb, 1994., str. 26. U istom govoru, na str. 23., Papa drži da se nove perspektive solidarnosti moraju graditi s elementima koji ujedinjuju narode na ovim našim prostorima, a treba ih skupiti.

⁵² Usp. br. 33.

⁵³ Usp. AA 14.

⁵⁴ Usp. Lk 4,2; 7,22. Dj ap. 4,34.

⁵⁵ Usp. Izaija 58,6–7.

savjeti jest jak osjećaj *bezinteresne* predanosti Bogu za čovjeka po Crkvi, osjećaj nutarnje slobode i mira. Zato će upravo takvo stanje biti navještaj.

Spoznajemo da mir valja razumjeti najprije kao *soteriološku* kategoriju, tj. kao milost koja oslobađa i boravi u slobodnom čovjeku i narodu: on je dar uskrslog Gospodina zajednici.⁵⁶ Mir, dakle, pripada okosnici Isusove evangelizacijske poruke, a ovdje u nas je i *povijesni realizam* i *imperativ* evangelizacije.

Pretpostavka za postizanje društvenog mira, kao djela pravde i ploda ljubavi, jest ostvarenje soteriološke dimenzije mira: tražiti da nam mir bude *poklonjen* i *pokloniti* mir drugima. To je čin vjere i zato je ta evangelizacija odgoj za mir. Ona je izričito *povjerena Crkvi, zajednici vjere* na ovim prostorima, da dok traži oprost i sama bude oprosnica.⁵⁷ Riječ je, dakle, o *kulturi srca* u čijim osnovnim postulatima stoji prihvati i podupiranje dobra i to samo dobra. To mogu činiti ljudi otkupljene egzistencije. To je navještaj *svetosti* Boga i spasenjske vrijednosti čovjekove pokornosti Bogu.

Ljudi koji su radikalno priklonjeni Evanđelju, i to ne deklarativnim nego svjedočkim stilom, smiju prihvatiti poslanje evangelizacije ozdravljenja duhovnog obzorja pomoću dijaloga, solidarnosti i mira.

Nikome ne niječemo ni pravo ni mogućnost da se uključi u to djelo poslanja, ali znamo da su redovnici, po evandeoskim savjetima kao svjedočkoj evangelizaciji, na to *od Gospodina pozvani* i *od Crkve poslani*.

II/3.2. Novost nadolazećega

Izazov redovništvu što proizlazi iz novih prilika »novosti naslijeđenoga« nazivali smo *sustavnom duhovnoteološkom revizijom našega sada*, a izazov koji dolazi iz »novosti nadolazećega« nazivamo stvaranjem prostora za povijesnu nazočnost Boga i čovjeka i mogućnost njihova susreta.

Ako je vjerovati pokazateljima trenda razvoja duhovne i religiozne stvarnosti našega europskog sada, onda nismo daleko od slutnje kako će u skoroj sutrašnjici

⁵⁶ Kod Ivana 20,19 nalazimo blagoslovni pozdrav Uskrsloga učenicima: »Mir vama«.

⁵⁷ Ivan Pavao II. pretežit naglasak u svim svojim govorima prilikom pohoda Zagrebačkoj crkvi i Republici Hrvatskoj, (10. i 11. rujna 1994.), stavlja upravo na potrebu, na mogućnost i na gradnju mira na ovim prostorima. On poziva Crkvu da pri gradnji svoje budućnosti uzdigne »svoju žarku molitvu za mir«; da mir na ovim prostorima »nije utopija«, nego se »nameće kao perspektiva *povijesnog realizma*«; da se »put *jedinstva i mira* ... ne smije izbjegavati« te da je on zahtjev »razbora, još prije vjere«; da sveze koje su stvarane u povijesti kao i sličnost narodnih jezika i geografski položaj ovih zemalja – jesu graditelji mira; da sva budućnost viđena kroz »napredak i dobro naroda na Balkanu imaju samo jedno ime: *mir*«. Usp. osobito Propovijed na svečanoj misi na Zagrebačkom hipodromu, 11. rujna 1994. Usp. nav. dj., str. 23–25.

ovoga kontinenta biti vrlo problematično uopće *mjesto Boga i čovjeka u povijesti i mogućnost njihovog susreta*.

U tom će smislu perspektive Crkve u Hrvatskoj, u doglednoj budućnosti, biti perspektive svake europske Crkve danas: nemoguće je naime, sve kad bi i htjela, da ovako mala zemlja i Crkva u njoj, kulturno i gospodarski ovisna, geopolitički situirana kao protočište Istoka i Zapada te teološki i eklezijalno životno vezana uz iskustva sestrinskih crkava Zapada, ostane imuna na prodor sekulariziranog oblika razmišljanja i djelovanja koji je dobrim dijelom postao *habitus* zapadne Europe.

Naša dijagnoza »novosti nadolazećega« može se sažeti u nekoliko bitnih znakova koje su dobrim dijelom već sada svojstvo duhovnog prostora i sudbina Crkve u zapadnoeuropskim zemljama:

Prvo što nam se čini kao neminovna *novost nadolazećega* s kojom će se suočiti Crkva na ovim prostorima bit će jak pad sakralnoga kao nosive strukture hrvatskog mentaliteta. To je logična posljedica oblika religioznosti koji je stoljećima oblikovao vjernika i strukturirao odnose u Crkvi na ovim prostorima. Ta je religioznost bitno *ruralna, tradicijska i skupna* te padom struktura i ozračja koja podržavaju te kompaktne cjeline, što je posljedica relativizacije nosivih klasičnih vrednota u prodoru indiferentizma, i ona će slabiti kao nosiva struktura sakralnoga. K tome, politički i gospodarski pluralizam omogućuje da sve postane *predmetom tržišta*.

Određenu ulogu u tom rastrojavanju imat će i ponude raznih oblika pseudo-religioznosti što ih s Istoka uvoze razni kulturološki djelatnici i institucije.

Neće manju težinu imati niti ponude raznih *kršćanskih ili kvazikršćanskih zajednica (sekt)* koje pojačanim pritiskom na nepersonalizirano vjersko uvjerenje i ponudu stvaranja novih oblika zajedništvovanja, nerijetko nabijenog toplinom i emocijama, uspijevaju prodrijeti i u one duhovne prostore za koje smo držali da su donedavna bili dosta čvrsti.

Drugo: čini nam se da je upravo immanentan nadolazećoj stvarnosti pad etičkih i moralnih vrednota, i u privatnom i u javnom životu. Sve intenzivniji prodor psihologizacijskog razmišljanja i sve učestalijeg stvaranja provizornih životnih uporišta na krhkosti ljudske psihe, pogoduje relativizaciji vrijednosti i trajnoj promjenjivosti stavova. Lako izmakne objektivna vrijednost stvarnosti.

Treće: u korijenu svih tih izazova, čini se, svođenje je čovjeka na jednodimenzionalnost njegova ljudskog bića. Nastaje *kultura ljudskih potreba*, a ne ljudskog bića. Kultura ljudskih potreba ide za razvojem sve šire mreže u kojoj čovjek, jednom uhvaćen, treba dobro funkcionirati: njeguje se *profesionalnost* kao mjesto u kojemu će prepoznati svoju veličinu, a dimenzije duha mogu ostati posve periferne.

Ovakvi stavovi ne mogu se ne odraziti na *oblik kulture i izobrazbe* prema kojemu će voditi. Ulog kapitala bit će diktiran profitabilnošću projekta puno više nego interesom određene duhovne ili moralne vrednote.

Četvrto: jaka oscilacija, koja je već sada donekle vidljiva, dogodit će se na području *duhovnih zvanja*. I tako će nestati ili će se smanjiti uporišta snage svetoga u ministerijalnom svećenstvu i vrijednosti transcendentnoga u redovničkoj pozvanosti. Mnogovrsni su čimbenici koji će do toga dovesti: sve veća neurotičnost u obiteljskim odnosima i nestabilnost, odnosno jaka ugroženost obiteljske institucije iz koje su pretežito izrastala duhovna zvanja; nedostatak zajednica koje bi bile mjesto vjerskog i duhovnog oblikovanja; krhkost psihe mladoga čovjeka danas; nedostatak podrške ambijenta; relativna nagriženost duše i savjesti sklonostima i potrebama koje nisu u skladu s tako radikalnim opredjeljenjem kakvo je duhovno zvanje.

Peto: stvaranje struktura kao protočnica zla, osobito socijalnih nepravdi.

Kao nužne posljedice hoda suvremenog društva, osobito s obzirom na njihov utjecaj na redovništvo, Crkva⁵⁸ vidi i druga mjesta novosti nadolazećega. Ona su u mnogočemu pozitivna za razvoj društva, makar i ne ostavljala uvijek pozitivne tragove na redovništvo. Naravno, pojedini će čimbenici biti više prepoznatljiviji na nekim mjestima nego drugi, ovisno o modelu razvoja i o utjecajima na razvoj dotičnog društva:

a) *pokreti za političko i društveno oslobođenje* i njihov utjecaj na stavove Crkve općenito, a posebno s obzirom na »*opredjeljenje za siromaha*« od redovništva. Stvar po sebi odlična, ali ne smije dovesti u pitanje političku i ideološku *neutralnost* koju redovnici moraju sačuvati kako bi bili ljudi za slobodu svakog čovjeka;

b) *obrana osobne slobode i ljudskih prava* kao temelj demokratizacije i čimbenik gospodarskog razvoja; to povlači za sobom važnost čimbenika »*mase*« ili javnog mnijenja i istodobno udaljšavanje redovničkih osoba od zajedništva unutar svoje zajednice i stvaranje individualiziranog međuljudskog odnosa;

c) *Promaknuće žene* kao bitan uzrok pomaka jačeg vrednovanja ženskog redovništva i uopće jača osviještenost o njezinu dostojanstvu; ponegdje se to zaostriilo do krajnjih oblika feminizma;

d) *Potrošački i hedonistički mentalitet* izaziva velike kušnje i u redovničkim zajednicama, osobito u onim okružjima koja nemaju perspektive u zvanjima, a

⁵⁸ Usp. Kongregacija za ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života, *Bratski život*, Rim-Zagreb, 1994., str. 13–14.

obiluju sredstvima standarda. Na ozbiljnoj je kušnji ne samo redovnički nego uopće kršćanski identitet takvih zajednica.

Nadolazeća novost bit će vrlo ozbiljan izazov ne samo redovništvu nego uopće religioznom stilu ustroja života.

Redovništvo se u »naslijedenoj novosti« kao izazovu moglo boriti ili će se još jedno vrijeme moći boriti zahvaljujući »depositumu« duhovnih vrijednosti ušćuvanih u eklezijalnom i kulturnom ambijentu našega naroda i našega redovništva, ali se s izazovom »nadolazeće novosti« neće moći suočiti bez:

1. *suvremene formacije* (sa sposobnošću teološkog čitanja znakova vremena), 2. *prikladne formacije* (s osposobljenošću uporabe suvremenih medija komunikacije i prenošenja vrednota, vodeći računa o prioritetu čovjeka) i 3. *radikalne formacije* (zrela i cjelovita opredijeljenost za pronosjenje Božje ljubavi, slobode i pažnje prema suvremenom čovjeku i njegovim ranama te opredijeljenost za Crkvu kao mjesto dohvata božanskoga u ovome svijetu) za ovo vrijeme. To pretpostavlja također neposredan rast cjelokupne kršćanske zajednice, jer iz nje Gospodin poziva vjernike na radikalno biti evanđeoskog života.

Ako redovništvo *zrelo shvati* sve promjene što su se dogodile i ako postupi prema nadolazećim novostima kao entitet odgovoran za svoje vrijeme, bez pridržaja i punom snagom svojega evanđeoskog poziva, naša Crkva neće morati prolaziti onakvu Golgotu kakvu su prošle ili prolaze sestrinske crkve Zapada. Mi držimo da je svojstvo hrvatskog čovjeka oslonac na živi polog nade koji je plod povijesnog iskustva naroda.

Uporišta na kojima će redovništvo, snagom evanđeoskih savjeta, tj. neministerijalnom evangelizacijom, graditi svoje odgovore na nadolazeće novosti, mogu biti ova:

a) svijest o *pozvanosti* koja dolazi od Boga, a ima za cilj druge; ovo je bitno svojstvo karizme redovništva: stvarnost za druge koja se ne smije zatvoriti u nikakvu samodostatnost; ona ide zajedno s *radikalnošću odgovora* i kreativne vjernosti Bogu.

b) oblikovanje *zajednica* kao življene eklezijalnosti i duhovnog bogatstva Crkve: međusobna povezanost, ozračje otkupljenosti, zreli međuljudski odnosi, personalni razvoj darova, molitvena dimenzija kao način susreta s Bogom u dubini vlastitoga bića;

c) osposobljavanje *kadrova i stvaranje stručnih ekipa apostolskog djelovanja* koje će biti očitovanje vlastite karizme zajednice u Crkvi i u svijetu danas; ovdje je vrlo važno naglasiti da je potrebno združeno i diferencirajuće djelovanje kako bi se uzmogao ostavrivati i poziv i poslanje;

d) veliko područje *kulture, javnog mnijenja, sustavne izobrazbe, osnivanje pokreta i udruga, filmsko i literarno stvaralaštvo, institucije temeljite formacije,*

nazočnost i stručno djelovanje u velikim formativnim ili pozivnim okružjima i središtima u kojima se stvaraju kadrovi: vojni, redarstveni, medicinski, pravni i dr.

e) kreiranje cjelovitih *projekata* za duhovno, moralno, kulturološko ozdravljenje ljudskog ambijenta i ulaganje ne samo *kadrova*, nego i mogućih *sredstava i prostora* da se ti projekti ostvaruju: zaštita života, porast duhovnih zvanja, novost obitelji, promicanje javnog morala, duhovna obnova naroda, borba protiv alkohola, droge i nemorala, osobito mladeži i djece;

f) *proročkom* dimenzijom evanđeoskih savjeta osporavanje svakog oblika otuđenosti čovjeka (ideološki, politički, kulturološki, vjernički, narodnosni, itd.), ma gdje se on pojavio: u vlastitu okružju, u Crkvi ili u društvu.

Zaključak

Vjernička konstanta Crkve, radikalno življena u daru evanđeoskih savjeta u *redovničkim* oblicima života, predstavlja veliku novost Crkve za nju samu. Riječ je o trojstveno odnošajnoj egzistenciji koja u svojoj povijesnoj stvarnosti nosi jake elemente božanskoga te stoga predstavlja posve novu kvalitetu bivovanja čovjekova u svijetu. Tako promatrana Crkva ima još puno mogućnosti da dokući dosege svoje drugačivosti u odnosu na svijet i poruke svojega svjedočkog poslanja svakoj ljudskoj egzistenciji. Izmijenjene društvenopolitičke prilike predstavljaju vrlo težak i zahtjevan izazov za poslanje Crkve danas. Primijenjeno na redovništvo, to će poslanje morati radikalizirati pitanje smisla redovničke opstojnosti, ako ona ostane na razini neizdiferencirane i uopćene nazočnosti Crkve u svijetu danas. Držimo posve mogućim da Crkva potakne redovništvo i zahtijeva od njega sustavan pristup promišljanju svojega svjedočenja i svjedočkog poslanja za ovo danas svijeta. Ako dođe do toga, Crkva će moći ponuditi redovništvo kao nov oblik evanđeoske poruke svijetu u kojemu su dovedeni u pitanje smisao vrijednosti samoga čovjeka i međuljudskog komuniciranja te odnosa čovjekova s vrednotama koje su mu ponuđene ili ih je sam stvarao. U tom smislu nove prilike postaju jaka mjesta promišljanja redovništva o sebi samome danas, i to kao o jedinstvenoj i novoj kvaliteti Crkve za svijet.

Zusammenfassung

NEUE KIRCHLICHEN UMSTÄNDE – HERAUSFORDERUNG FÜR DAS ORDENSWESEN

Diese theologische Arbeit untersucht wie die Gläubigkeit als eine Konstante der Kirche und das Ordenswesen als ihr transzendentes Jetzt durch die teilweise Erreichbarkeit des Göttlichen, das sich in den evangelischen Räten als Christus ähnlicher gelebter

Gnadenwirklichkeit verbirgt, die Neuheit der Kirche vor sich selbst sind. Diese Selbsterkenntnis der Kirche führt zur Neubewertung ihrer Möglichkeiten und ihrer Sendung, erweckt einen Dynamismus des Glaubens und der Hoffnung, um die ganze Liebe zu beleben. Die Kirche darf sich über sich selbst freuen und die Dankbarkeit als eine Weise der Anwesenheit in der Welt pflegen und bezeugen. Die Kirche mit der Gabe des Ordenswesens ist mit den neuen Umständen in der Gesellschaft konfrontiert. Sie hat natürlich bei der Entstehung dieser neuen Umstände mitgewirkt, obwohl sie sie nicht systematisch gebildet hat. Hinsichtlich des Ordenswesens als ihres Bestandteiles befindet sich die Kirche vor der Aufgabe die Evangelisierungsantworten auf die Herausforderungen der vorhandenen neuen Umstände zu geben. Bei dieser Evangelisierungsarbeit wird sich das Ordenswesen auf der einen Seite der Genesung der geistigen Atmosphäre in diesen Gebieten widmen, indem es kraft des evangelischen Radikalismus die Ursprünglichkeit des Geschaffenen entdeckt, auf die Priorität des Menschen hinweist, den Geist und die Strukturen der Solidarität im Gegensatz zu den Interessen schafft, das Dialog als Lebensstil in der Beziehung zu allen Verschiedenen im Gegensatz zum Haß praktiziert, die Stimmung des Friedens im Gegensatz zur Option der Waffe bildet. Auf der anderen Seite ist das Ordenswesen dazu berufen sich mit den Herausforderungen der kommenden Neuheit zu konfrontieren. Diese ist fast identisch wie im gegenwärtigen Zustand in Westeuropa mit sichtbaren Merkmalen der Dekadenz des Heiligen, des Moralischen, der Werte des Geistes, der Transzendenz des Menschen, des Mangels an geistlichen Berufen. Die Antworten auf diese Herausforderungen sollen theologisch begründet, charismatisch treu, kulturell geeignet, eklesiologisch sinnvoll und gerechtfertigt sein.

Die Bereiche sind zahlreich und verlangen geistig reife und fachlich befähigte Menschen: die Persönlichkeiten des Glaubens, des Wissens, der Kultur, die diese Zeit, diese Heilsgeschichte und die Werte die diese Zeit schafft, lieben, die aufrichtigen Menschenfreunde. Das wird das Werk des Schaffens des Raumes für Gott und für den Menschen in der Geschichte wie auch die Möglichkeit ihrer partnerschaftlicher Begegnung und des Wirkens sein.

Schlüsselworte: Taufe; evangelische Räte; die Gläubigkeit; das Ordenswesen; Demokratie; Evangelisierung; Solidarität; Dialog; Frieden; Charisma.